

«حسینی سعدی زمان» پیشتاز مرثیه سرایی ترکی مستند

در سده اخیر یکی از مرثیه‌پردازان توانای تبریز که در نُضج و روند نوحه سرایی نقش موثری داشته، مرحوم استاد سیدرضا حسینی متخلص به «سعدی زمان» می‌باشد که علی‌رغم فرط اشتها، تاکنون در بررسی نقش چشمگیر وی اقدامی صورت نگرفته است.....

نوحه‌سرایی در آذربایجان بدین دلیل که این سامان خاستگاه حکومت شیعی در ایران است، از جایگاه ویژه‌ای در تاریخ مرثیه سرایی ایران برخوردار می‌باشد. از اواسط سده دوازدهم هجری که آخوند ملا محمدحسین مراغه‌ای متخلص به دخیل، ادبیات نوحه ترکی را به حالتی مدوّن و نظام مند درآورد، کسانی چون سیدعظیم شیروانی، میرزا محمدتقی قمری دربندی، ذلیل تبریزی، دلریش، روفه گر، حقیر خوبی و ابوالحسن راجی و... تداوم بخش و سلسله‌الذهب بزرگان مرثیه سرایی در آذربایجان شدند.

در سده اخیر یکی از مرثیه‌پردازان توانای تبریز که در نُضج و روند نوحه سرایی نقش موثری داشته، مرحوم استاد سیدرضا حسینی متخلص به «سعدی زمان» می‌باشد که علی‌رغم فرط اشتها، تاکنون در بررسی نقش چشمگیر وی اقدامی صورت نگرفته است. شادروان حسینی سعدی زمان در نشر نوحه ترکی مقام والایی دارد به گونه‌ای که بسیاری از شاعران مرثیه‌پرداز و معاصر آذربایجان که اینک دوران کهنوت عمر را می‌گذرانند، تشخص نوحه‌های عاشورایی خود را مدیون آن شاعر بزرگ هستند و به اصطلاح دنباله رو سبکی هستند که حسینی سعدی زمان پی افکنده است.

رحیم نیک‌بخت که پژوهش‌های ارزنده‌ای در شناخت و تحلیل مرثیه‌های آذربایجان دارد، مهمترین ویژگی نوحه‌های حسینی سعدی زمان را «مستند سرایی» او تشخیص داده است. پیش از حسینی سعدی زمان، در ادبیات مرثیه‌سرایی، تکیه بر مقاتل سیدالشهداء، و منابع موثق عاشورایی چندان مورد توجه نبود. به همین دلیل در نوحه‌های این دیار در برخی موارد گاه با اشعار سست و ضعیف که پشتوانه روایی محکم و مستندی ندارد، مواجه می‌شویم که متأسفانه گاه در مواردی مورد استفاده مداحان نیز قرار می‌گیرد.

در این میان استاد حسینی سعدی زمان به عنوان پیشتاز شاعران نوحه سرای آذربایجان، اقدام به بنیاد «نهضت پیرایش تحریفات از نوحه‌ها و مرثیه‌ها» نموده، ادبیات نوحه را در این منطقه وارد مرحله جدیدی می‌کند. حسینی سعدی زمان با توجه به تحصیلات عالی حوزوی و دینی، آشنایی گسترده‌ای با کتب مقتل داشت و این اطلاعات موثق را با ذوق شاعرانه خدادادی پیوند زده، شاهکارهای بی‌بدیلی آفریده است.

استاد حسینی سعدی زمان به عنوان «پیرایشگر تحریفات در نوحه آذربایجان»، غالباً اشعار خود را با نوعی تغزل آغاز می‌کند و پس از بیان چند بیت در توصیف عشق و مقدمه، به تبیین و شرح مصائب حضرت سیدالشهداء می‌رود. بهره‌گیری از دقایق لطیف شعری و آرایه‌های ادبی، اعم از جناس، ایهام، لف و نشر، تلمیح و... در اشعار حسینی سعدی زمان به طور چشمگیر مشاهده می‌شود؛ اگر چه به نظر نگارنده، دیگر شاعر همشهری یعنی مرحوم «ذهنی زاده»؛ در این خصوص، بر حسینی سعدی زمان «تقدّم فضل» دارد.

از دیگر ویژگی‌های نوحه‌های سعدی زمان می‌توان به تشخیص ویژه سبکی او اشاره کرد. این تشخیص سبکی، از رهگذر پیوند مفاهیم حماسی حادثه کربلا و شیوه بیان عاطفی و تصویری به وجود می‌آید. یعنی شاعر صحنه‌های حماسی کربلا را با تالیلاتی از مصائب آن ماجرا درهم آمیخته، دست آخر با چاشنی طبع تیز خود پیوند می‌زند و شاهکار می‌آفریند:

علی اکبر نجه لایلا، سنون تک گلدن آیرلیسون
جفای خاریله مشکلدی گل، بلبل دن آیرلیسون
گوزوم یاشی آخار دریا کیمی دایم بو سوداده
سینیق کشتی کیمی جسمیم فالوب ذخار دریاده
وصالون بیر سینیق فُلکه، علی ساحلدی دنیاده
ینوبدور ساحله ایمدی، نجه ساحلدن آیرلیسون

مرحوم حسینی سعدی زمان، غالباً در «هامش» آثار و کتاب‌های مرثیه خود نام و مآخذ و منابع مورد استفاده اش را ثبت می‌کند و این از ویژگی‌هایی بود که بعد از حسینی، برخی از شاگردان مکتب شعری اش آن را تداوم بخشیدند؛ متأسفانه «ذکر منابع» اینک در آثار شاعران نوحه پرداز، کمتر مشاهده می‌شود. سعدی زمان بر آن بود که کلمات قصار ائمه اطهار(ع) را با بیان منابع آن‌ها، در قالب شعر به نظم آورد، منتها بیماری مانع از این امر شد تا این که استاد، جان به حضرت دوست تقدیم کرد.

زندگی نامه

سیدرضا حسینی (سعدی زمان) در سال 1289 شمسی در خیابان منجم تبریز به دنیا آمد. او پس از اتمام دوران ابتدایی تحصیلات به فراگیری ادبیات عربی، فارسی و علوم و معارف اسلامی پرداخت و همزمان در اداره ثبت اسناد تبریز مشغول به کار شد. از همان عنفوان جوانی به حلقه تدریس استادان علوم انسانی و دینی راه یافت و در تاریخ، منطق کلام، علم معانی و بیان و لغت مطالعات گسترده‌ای به انجام رسانید. نخستین بارقه‌های شاعری از 14 سالگی در وی دیده شد و با انتشار نخستین آثارش تحت عنوان «کنزالحسینی» اعجاب هم عصران را برانگیخت.

حسینی سعدی زمان در عین برخورداری از طبعی لطیف و ذوقی سرشار، هرگز زبان به مدح کسان نیالود و تنها در رثای سالار شهیدان شعر

گفت:

نه بهر پول به هر پست فطرتي مداح
نه در حضور كسي، خاك آستانم من
بر آن سرم كه نباشم رهين منت خلق
بر آنچه دوست رضا شد، «رضا» بر آنم من
به دل محبت سلطان دين علي دارم
غلام «شاه جهان»، «سعدی زمانم» من

این شاعر تواناي آذربایجان، سرانجام پس از سال ها تحمل بیماری شامگاه روز یکشنبه 15 تیرماه 1365 برابر 28 شوال 1406 قمری در تهران درگذشت و در جوار حضرت عبدالعظیم حسنی مدفون شد.

آثار سعدی زمان

- 1) کنزالحسینی: این کتاب نخستین اثر شاعر است. پس از چاپ و انتشار این اثر بود که سواد شعر سعدی زمان دست به دست گشت و نام او بر سر زبان ها افتاد. این کتاب در دو مجلد منتشر شده است.
 - 2) چهارده معصوم حسینی: شاعر در این اثر زندگی نامه و شرح حیات ائمه اطهار(ع) را با استناد به کتب معتبر روایی و به نقل از منابع اهل تسنن و تشیع به نظم کشیده است. این اثر از لحاظ جامعیت و نیز استناد به آثار مهم تاریخ اسلام، یکی از مهم ترین کتاب های مرثیه سرایی به شمار می رود.
 - 3) لمعات حسینی: این اثر اگر چه جامعی از آثار فارسی و ترکی سعدی زمان است، لیکن عمدتاً اشعار فارسی شاعر را در بردارد. در این اثر بخش عمده ای از آثار حسینی که تضمینی از شاعران بزرگ فارسی همچون سعدی شیرازی، جامی، وصال شیرازی و... می باشد، به چاپ رسیده است.
 - 4) نجوم درخشان: این اثر در دو جلد منتشر شده و آثار فارسی حسینی را در بردارد. بسیاری از غزلیات حسینی در این اثر، متأثر از سعدی و حافظ است.
 - 5) آثار حسینی: در اواخر عمر شاعر و در دو جلد منتشر شده است.
 - 6) بهترین اشعار در مناقب آل اطهار(ع): این اثر که در حال حاضر بسیار نادر است، دربرگیرنده گزیده ای از اشعار شاعران مرثیه پرداز از آذربایجان است که به اهتمام استاد سعدی زمان گزینش شده و به چاپ رسیده است.
 - 7) بهار بی خزان: بسیاری از نوحه های جانسوز و معروف استاد سعدی زمان در این اثر وزین به چاپ رسیده و تبلور دهنده مقام والای شاعری او شده است.
- سخن را با گرامیداشت مقام والای یکی از شاگردان مکتب شعری سعدی زمان مرحوم استاد محمد عابد که چندی پیش رحلت کرد و با بیان چند بیتی از اشعار استاد حسینی که زبان حال حضرت صاحب الزمان(عج) در سوگ امام حسن است، به پایان می برم. عابد بزرگ نیز در مستندسرایی سهمی بسزا داشت.
- گنجه گوندوز حسینه حضرت صاحب زمان آغلار
بو نوعيله اندر ندبه، گلر فریاده فان آغلار
قلك تاخیره سالدي اولمادیم دنیاده یا جدّا
گلیدیم تك قالان وقته، سنه امداده یا جدّا.
گنچیدیم شوقیله باشندان، اندیدیم جانیمی قریان
جهاد ایلوب باتیدیم قانیمه دعواده یا جدّا
دیار کربلاده اولمادیم بو فیضه من نایل
اونا قیلام عوض، گلم اولنجه داده یا جدّا...
«حسینی» یا حسین دلتنگ اولوب طعن و شماتتدن
اماندور قیل توجه، وئرصله دنیاده یا جدّا